

KENTSEL DÖNÜŞÜM ANA BİLİM DALI

Kentsel Dönüşüm Tezsin Yüksek Lisans
Bölümü Yüksek Lisans Tezi

KENTSEL YENİLEME VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

Tuncer HASATEŞ

Y220216008

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Osman Sami KIRTILOĞLU

OCAK 2024

KENTSEL YENİLEME VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

ÖZ

Dünya'da ve ülkemizde sanayileşmeyle beraber, işçi açığı ve ekonomik anlamda güç kazanmak isteyen insanların şehre göç süreci ivme kazanmıştır. Ekonomik gücü olmayan insanlar barınmak için planı olmayan gecekondular, çarpık sokaklar oluşturdu. Modern çağa ve doğal afetlere karşı uyumlu olmayan yapılar oluşturulan projeler ile yenilendi. Bu durumdan toplum genelde pozitif anlamda da etkileşimde bazı negatif durumlarda meydana getirdi. Ama projelerin sonucunda genelde daha hijyenik, düzenli, sosyal, ekonomik açıdan kalkınma sağlayan, eğitime ulaşımı kolaylaştırmaya çalışan ve sağlıklı ortamlar oluşturuldu. Yerel toplum doğru projelerle daha mutlu yaşam sürdü.

Anahtar Sözcükler: Kentsel Yenileme, Toplum, Modern yaşam, Doğru Proje

İçindekiler

1.GİRİŞ.....	1
2.KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME NEDİR?	2
3.KENTSEL YENİLEME.....	3
4.Toplumsal Etkileri.....	4
5.DÜNYA'DA KENTSEL YENİLEME	5
5.1.Barselona.....	5
5.2.Rio De Janeiro	8
6.ÜLKEMİZDE KENTSEL YENİLEME	11
6.1.İzmir Uzundere	11
6.2Adıyaman Kentsel Dönüşüm Projesi	14
7.SONUÇ.....	16
KAYNAKLAR.....	18

Şekiller Tablosu

Şekil 1 : 1853 Planlanan Kent Planı	6
Şekil 2 : El-Raval dönüşüm uygulaması (2005).....	7
Şekil 3 : Barcelonetta Planı	7
Şekil 4 : Rio De Janeiro Kentsel Yenileme Öncesi Mahalle Örneği	9
Şekil 5 : Rio de Janeiro Kentsel Yenileme Sonrası Hali.....	10
Şekil 6 :Proje için Uzundere’de yıkıma hazırlanmış bir mahalle	11
Şekil 7 : Uzundere Projesi 1.etap.....	12
Şekil 8 : Galeri Sistemi	12
Şekil 9 : Uzundere Projesi Planlanan Görsel.....	13
Şekil 10 : Adıyaman Kent Merkezinde Kentsel Dönüşüm Projesinin Uygulandığı Bölge	14
Şekil 11 : Mara Mahallesinden Eski ve Yeni Planlan Görsel	15

1.GİRİŞ

İnsanoğlu yerleşik hayata geçtiğinden beri belli bir düzen kurmak istemiş, bunun uğruna da doğayı değiştirip kendi besin kaynaklarını üretmeye bile başlamıştır. Kurmak istedikleri düzen akabinde yavaş yavaş kentleri meydana getirmişlerdir. Kentleşmeyi ise en olumsuz etkileyen etken kapitalizmdir. Kapitalizm her zaman daha fazlasını ister. Teknolojinin sürekli olarak gelişmesini, yeni yaşam şekillerini ve üretimini ister. Sanayileşmenin başlaması ve gelişmesiyle oluşan sanayi şehirlerine göç hızlı bir şekilde oldu. Hızla oluşan göçler ortaya sağlıksız yaşam koşulları ve sosyal açıdan sorunlar çıkardı. Bu sorunlar akabinde özellikle şehrin göç alan bölgelerini daha sağlıklı bir hale getirmek için çözüm yolları aranmaya başlandı.

Kentler, köy ve kasabalardan hızlı göç almaya başlamasıyla belli sosyo-kültürel seviyeden gelen insanlar belirli noktalara göç etti. Göç sırasında düzensiz ve plansız yerleşmeler yaşandı. Yıllarca bu noktalarda düzeltmeler, dönüşümler yapılmaya çalışılsa da şehirler büyüdükçe ve geliştikçe yerleşilen bölümlerin köhneleşmesi daha çok göze batar hale geldi. Bunun akabinde özellikle şehir merkezlerinde ve diğer ilçelerde köklü kentsel dönüşüm projeleri oluşmaya başladı. Kentsel dönüşüm projeleri ülkemizde ve Dünya’da her zaman başarılı olamasa bile başarılı olan projeleri incelediğimiz zaman sosyal ve ekonomik açıdan yaşanan bölgeyi canlandırdığı veya soylulaşma adı altında oradaki nüfusu dağıttığımızı görüyoruz. Bunlar dışında kentsel dönüşüm temel neden ile yapıldığının görüyoruz; soylulaştırma ve yeniden canlandırma dışında bunlar yenileme, yeniden geliştirme ve sağlamlaştırma. Soylulaştırmaya ya da bölgeyi canlandırmaya baktığımız zaman insanların belli bir sirkülasyon içinde değişime uğradığını söyleyebiliriz. Yeniden canlanmaya baktığımız zaman bölge nüfusu dışında dışardan göç ve anlık insan gelişi sayesinde insanların ekonomik ve sosyal ilişkilerinin geliştiğini görüyoruz. Soylulaştırmaya baktığımız zaman ise sosyokültürel yapısı zedelenmiş insanların dağıtılıp bir nevi birbirinden uzak durması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu sayede kötü alışkanlıklar ve eğitimsizlik nedeni ile ortaya çıkan davranışları birbirine bulaştırmak yerine, sosyokültürel seviyesi yüksek yeni insanlarla iletişim kurarak düzeltmeler gözükmektedir.

Kentsel dönüşüm projeleri günümüzde planlanırken sosyal tesis, ekonomik açıdan sağlanabiliyorsa iş gücü sağlayacak ticari alanlar, ibadethane ve alışveriş alanları (Pazar, süpermarket) planlanarak yapılmaktadır. Bu etmenleri göz önünde bulundurmamak elzem olsa da Dünya’nın çevresel açıdan kötüye gitmesi günümüz şartlarında yeşil bina sistemleri de göz önüne alınarak hareket edilmeye başlanmıştır. Karbon ayak izi minimuma indirilerek hareket edilmeye çalışılıyor. Ancak aktif olarak çalışan bir inşaat mühendisi olarak İzmir de böyle bir durumun söz konusu olmadığını içtenlikle söyleyebilirim. Yapılan örnekleri incelediğimiz zaman büyük

projeler dışında İzmir gibi diğer illerinde ne yazık ki aynı şekilde olduğunu göreceğiz. Avrupa ülkelerin de binaların sağlamlaştırıldığını bizim ülkemiz de ise binaların direk yıkılıp, karbon ayak izine neden olduğunu görmekteyiz.

2.KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME NEDİR?

Kentsel yenileme ile kentsel dönüşüm terimleri çoğu zaman birbirine karışmaktadır. Kentsel dönüşüm daha genel bir anlam içerirken, kentsel yenilemeyi içinde barındırmaktadır. Burada asıl önemli nokta; ‘‘Gerçek ortak küme olan kent, kentleşme ve kentlileşme nedir?’’ sorusudur.

Kent; toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlardan oluşan oradaki herkes için var olan yaşam alanıdır. Kenti sadece bu kadar minik bir kalıba da sığdıramayız. Kent aynı zamanda insanların ortak etkileşimi sayesinde birbirlerinin ahlaki dersler alan, kendinden doğalından farklı olanlardan farklı şeyler öğrendiği ve etkileşimler sayesinde şahsi adalet duygusunu geliştirdiğimiz öğrendiğimiz yerlerdir. Kent kelimesinin kökenine baktığımız zaman batıda uygarlığı ifade etmekteyken, Arapçada ise kent kelimesine karşılık gelen kelime Medine’dir. Medine kelimesi ise medeniyet kelimesini ortaya çıkarmaktadır.

Kentleşme; en kaba tabirle kent sayısının ve kent nüfusunun artmasıdır. Tam olarak bunu diyemsek de bir nevi nüfus hareketidir. Gelişmekte olan ülkelerde bu nüfus aktarımı günümüzde dahi gözle seçilebilecek durumdadır. Ekonomi ve sanayileşmenin gelişmesi doğru orantılı olarak kentleşmeyi arttırmaktadır. Kentleşme nedenlerini dört ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; teknolojik, siyasal, ekonomik ve sosyo-psikolojik nedenlerdir.

Ekonomik nedenler ise genel olarak işlediğimiz konuda en ağır basan nedendir. Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım alanı yetersizliği, tarım alanlarının kullanımlarında devlet desteğinin olmaması, tarım alanlarının parçalanarak küçük verimsiz toprak haline gelmesi ve rant uğruna verilmiş toprakların imara açılması devleti gıdada dışarı bağı hale getirirken, kırsaldaki insanların çalışma alanını yok etmektedir. Kendi yaşam alanında maddi duruma düşen kırsal halkı çoğu zaman ekonomik kaygı ve yokluk nedeniyle kente göç etmektedir. Yokluk içinde edilen göçler ve insanoğlunun temel içgüdülerinde var olan barınma ise akabinde gecekondulaşmayı ve günümüzün en önemli başlığı olan kentsel dönüşümü meydan getirmektedir.

Teknolojik olarak kentleşmeyi, sanayi devrimiyle beraber gelişen bir kentleşme nedeni olarak görebiliriz. Sanayi devriminin getirdiği yeniliklerle birlikte teknolojinin gelişmesinin ivme kazanması çok hızlı oldu. Şehirler de oluşan fabrikalar ve makineler gelişirken bu makinelerin kullanacak ve üretim için hammadde taşıyacak, işleyecek insan gücü gerekmektedir. Bu arz ve ekonomik güç, kentlere göçü ve kentleşmeyi meydana getiren etmenlerden biri oldu. Günümüz şartlarında yapay zekâ ve diğer teknolojik gelişmeler kente göçü ise nasıl etkiler takip edip göreceğiz.

Siyasi olarak verilen çeşitli kararlar, hukuk kurumlarının kentlerdeki yaşantıyı özendirmesi kente göç nedenlerindedir. Hukukun gelişmesi ve mirasların bölünmesiyle ufalan topraktan kar marjı düşmekte ve ekonomik güç elde edememekle beraber göç hızlanmaktadır.

Sosyo-psikolojik olarak göçe baktığımızda köy ve kent yaşamındaki farklılıkların neden olduğunu görüyoruz. Köydeki baskıdan kurtulup daha rahat bir yaşam sürmek isteyen, kentin sosyal ve kültürel yapısından, hizmetlerinden faydalanmak isteyen insanlara kente yaşama çok cazip gelmektedir. Bazı yerlerde ise kente yaşamayı statü atlamak olarak gördükleri için kente yaşama çabası içine girilmektedir.

Kentleşmenin en öz hali de kente göç eden insanların kente uyum sağlama sürecidir. Kente özgü davranışların benimsendiği, kent içinde daha rahat hissedildiği, sosyalleşme de zorlanmadığı ve değer yargılarının değişmeye başladığı süreçtir.

3.KENTSEL YENİLEME

Kentsel yenileme, dilimize İngilizcedeki “urban reneal” kavramına karşılık olarak geçmiştir. Kırsaldan, köyden ve kasabadan kentlere olan hızlı göç beraberinde gecekondulaşmayı, kaçak yapı sayısının artışı getirmiştir. Kaçak yapılar ve gecekondular altyapısı yeterli olmayan, mühendislik hizmetinin olmadığı zorunlu göç ve maddi imkânsızlık, akabinde sosyal alanlarının düşünülmediği mahalleler ve semtler oluşturdu. Bu mahallerde zaman içinde ekonomik anlamda kötü ancak suç işleme oranının oldukça yüksek olduğu gözlemlendi. Bu mahallelerin semtlerin baştan yapılabilmesi ve düzene sokulabilmesi içinde 16 Mayıs 2012 tarihinde 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanlarının Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve 6306 sayılı Kanunun Uygulama yönetmeliği sayesinde kentsel dönüşüm çalışmalarına başlanmış oldu.

Kentsel yenilemede temel amaçlar ise bölgedeki ekonomik krizi çözmek, kent içindeki ekonomik, sosyal ve sosyo-kültürel ayrımı minimuma düşürmek ve yerel yönetim kaynaklarının eşit miktarda dağılmasını sağlamaktır. Kentsel yenileme amaçlarını göz önüne aldığımız zaman yoksul komşuluk ilişkileri minimuma

indirilmeye çalışılmalı, konutlar yenilenmeli ya da mümkünse iyileştirilmelidir. Bu çalışmalar sırasında planlı programlı ilerlenmeli ve bilinçli insanlardan yardım alınmalıdır. Kentsel yenileme ada bazlı olmalı, günümüzdeki belediyeçilik anlayışı olan 1 bina ya da gecekondunun yıkılıp yerine bina yapmak olamamalı, akabinde alt yapılar düşünülmalıdır. Yeni konutlarla beraber ticaret alanları mümkünse sanayi olanakları sağlanmalıdır. Kamu binaları ve eğitim alacakları alanlar mutlaka kentsel yenileme sırasında projeye alınmalıdır. Sosyal alan ve ibadet alanları atlanmamalı, bugünün şartlarına ayak uydurabilen bir yerleşim yeri oluşturulmalıdır.

Kentsel yenileme sırasında günümüzde her alanda düşünüldüğü gibi yeniden kullanma, dönüşüm atlanmamalıdır. Yıkımda çıkan beton ve atıklar mümkünse agrega olarak kullanılmalı ve yahut sosyal alan ve parklarda dolgu malzemesi olarak kullanılmalıdır. Avrupa ülkelerinde bu durum hız kazanmışken ülkemizde hala gelişmemektedir. Bu konuda devlet desteklemeli, hatta yasaya tabi tutmalıdır.

4. Toplumsal Etkileri

Kentsel yenilemenin bir amacı da proje kapsamında sosyal uyumu sağlayabilmektir. Kentsel dönüşüm veya yenilemenin amacı sadece yaşam alanını yenilemek değil, akabinde oradaki insanı da sosyal ve ruhsal anlamda yenilemeyi de planlamaktır. Yenileme sırasında sadece yıkıp yeniden yapma değil orada ekonomik etkenleri de baz almalıyız. İş imkânların artırılması sosyal uyumu ve ruh sağlığını pozitif etkiler. Proje aşamasında halkın mutlaka fikri alınmalı, fikir makul ve uygulanabiliyorsa ufakta olsa yer verilmelidir. Projeye ne kadar hızlı uyum sağlanırsa oluşacak düzen o kadar çabuk oturur ve proje amacına ulaşır.

Kentsel yenileme sırasında var olan kültür mutlaka korunmalı, mümkün mertebe tarihi ve sanatsal yapılar mimarisi bozulmadan restore edilmeli sağlamsa ellenmemelidir. Var olan sanatsal ve kültürel yapılar çevresi benzer halde sanat için kullanılan ve sosyal alan içeren binalar tasarlanmalı sanat, tarih ve sosyal yaşam sayesinde ortak paydada buluşmalıdır. Bu yaklaşım ile yapılan bir proje kentsel yenileme alanına yeni bir pazar açabilir. Hem farklı semtlerden ziyaretçi alırken hem de kendi içlerinde bir kaynaşma sağlayıp uyum süreci çabuk atlatılabilir. Kentsel yenileme, soylulaştırma gibi farklı ilçelere zorunlu göçleri sağlamadığı için bu tür sosyal ve kültürel alanların önemi bilinip, bu doğrultuda ilerlenmelidir. Daha önce yapılmış soylulaştırma için yapılan Sulukule örneğinde yerel halkın dağıtıldığını, ancak yeni taşındıkları semtlerin iş yerlerine uzak olduğunu görüyoruz. Bu durum hem oturdukları yere uyumu zorlaştırırken hem de soylulaşma politikasının genelde ekonomik gücü düşük yerlerde yapıldığını var saydığımızda ekonomik problemlerin daha da arttığını söyleyebiliriz. Bu nedenle kentsel yenileme sırasında iş imkânları mutlaka korunmalı, sosyal, kültürel ve sanatsal alanlar iyi değerlendirilmelidir. Bu

alanlar tarihi korurken ekonomik anlamda da değerlendirilmeli, toplum etkileşimini soylulaştırma gibi bir politika izlemeden kentsel yenileme ile çözmeye çalışılmalıdır.

5.DÜNYA'DA KENTSEL YENİLEME

5.1.Barselona

Barselona merkezinde 1.578.000 ilçe belediyeleriyle 4 milyona yakın nüfusuyla İspanya'nın ikinci büyük şehridir.

Barselona M.Ö. 200 yıllarında Romalıların kurduğu küçük bir şehirdi. Kurulduğu yıllarda da akabinde de ne siyasi ne de ekonomik açıdan önemli şehirlerden biri değildi. Birçok kez istila edilmiştir. Kurulduktan sonra Vizigotlar'ın ve akabinde Müslüman Endülüslerin egemenliğinde yaşamışlardır. M.S. 801 yılında Frenklerin üstünlüğü ile de Endülüs egemenliğinden kurtulmuştur. Barselona 12. yüzyıla kadar ekonomik anlamda yükselmemiş o dönemden sonra zenginleşmeye başlamıştır. 15. yüzyıldan itibaren ise İspanya devletinin bir eyaleti olmuştur. 15. yüzyıldaki İspanya Krallığının çok önemsemediği kent olması nedeniyle çok gelişmemiştir.

Barselona kurulduğu günden beri savaşlar ve istilalarla boğuşmaktadır. Bu nedenle kent surlarla kaplanmaktadır. Hatta her savaş sonrası bu surların oranı ve sağlamlığı giderek artmıştır. Bu sebeple nüfusu giderek artarken surların içine sıkışmış bir halk meydana gelmiştir. O dönemki güvenlik korkuları halkın surlar dışında verimli arazilerde dahi tarım faaliyetlerini yapmasını engellemiştir. Bu durum akabinde Barselona'ya fuhuş ve hırsızlığı yani sosyal çöküntüyü getirmiştir. Endüstri devrimi, Amerika ile olan ticaret ilişkileri İspanya da ilk olarak Barselona'da başlamıştır. Ticaretin artmasıyla nüfus çok hızlı artmaya başlamıştır. Şehrin etrafı yüzyıllardır süre gelen savaşlar yüzünden surlarla çevrili olması şehri sıkıştırmakta ve gelişimini engellemektedir. Ülke tarih surların bir kısmını yıkmak söz konusu olsa dahi bir yapılandırmaya girmesi gerektiğinin farkındadır. Çünkü sıkışmış şehirde açık alan veyahut sosyal bir nokta bile kalmamıştır.

Şekil 1 : 1853 Planlanan Kent Planı

Artan nüfus ve akabinde gelen büyük sorunlar 1850'li yıllarda Barselona'nın büyük bir kentsel yenilemeye gidilmesi kararı alınmıştır. Bu konuda yarışma yapılmış ve günümüz Barselona'sının temeli olan projisiyle Katalan inşaat mühendisi Cerda 1853 yılında yarışmayı kazanmıştır. Surlar yıkılarak şehir büyütülmüş, günümüzde herkesin kafasına oturan düzenli, tarihi Barselona oluşturulmuştur. O zaman ki yenileme sayesinde hem halk hapis hayatı gibi olan hayattan kurulmuş hem de ticaret, tarım alanı gibi iş olanakları artmıştır. Köhne bir yaşamdan çıkıp daha modern ve düzenli bir kent haline gelen Barselona'da sosyal çöküş zamanla bitmeye başlamıştır.

1800'lü yıllarda yapılan Barselona günümüzde yıpranmış, nüfusu artmış ve modern çağa uyumunu tekrardan sağlaması gerekmektedir. Bu durum modern bir Barselona için yeni bir kentsel yenileme anlamına gelmektedir. Kentsel yenileme sırasında kent modern, sosyal, ekonomik açıdan gelişmiş yapıda olurken geleneksel mimari özelliklerini kaybetmemelidir. Bu sefer modern Barselona için 14 yıllık bir kentsel yenileme planı çıkmaktadır. Kentsel değişimi 4 ayrı bölgede 4 farklı şekilde planlayan yönetim, El-Raval bölgesinde yoksul ve göçmenlerin çoğunlukta olduğu sosyal çöküntü olan mahalleyi yenilemeyi planlamıştır. Bari Gothic bölgesi katedral, müze, anıtsal yapılar, kilise ve sanatın, tarihin bol olduğu bir bölgedir. Bu bölgede bu tür yapılar korunup, turizm ve ekonomi göz önünde bulundurularak bir planlama yapılmıştır. Antik yerleşim bölgeleri Roma'dan ve Ortaçağ'dan izler taşıyan bölgelerde ise izleri kaybetmeden bir yenileme planlanmıştır. Son bölge ise Barcelonette' dir. Burası antik limanın bulunduğu kısımdır.

Şekil 2 : El-Raval dönüşüm uygulaması (2005)

El-Raval bölgesi sanayinin yoğun olduğu bir bölgedir. Dış göçün ve mülteci nüfus oldukça fazladır. 1850’li yıllarda surların yıkılmasıyla Katalan inşaat mühendisi Lldelfons Cerda’nın planladığı şehir planlamasına göre yapılmıştır. Kent planının çok dışına çıkılmadan sosyal çöküntü, güvenlik sorunu çözüp kent yenilenmeye başlamıştır. Çağdaş sanatlar müzesi yapılmış ve merkezine canlılık kazandırılmıştır. Yapılan yeniliklerle halkın katılımı sağlanmış, bundan hoşnut olmayanlar kenti terk etmişlerdir. Kentsel yenileme ve yeni yapılan sosyal tesisler sayesinde halk topluma kazandırılmıştır. Toplum sağlığını bozan bir kısım ise uzaklaştırılmıştır. Projenin doğru uygulanması bölgeyi ekonomik anlamda canlandırırken, toplumsal etkileri pozitif yönde olmuştur. Toplum olarak durumdan

Şekil 3 : Barcelonetta Planı

hoşnut olmayan durum hem işini, düzenin terk etmek zorunda kalmamıştır hem de yeni sosyal ve kültürel alanlar yerli ve yabancı turist akımı sağlamış olup ekonomiye de canlılık katmıştır. Barcelonetta son yıllarında iki ayrı Dünyaca ünlü etkinliğe ev sahipliği yaptı.

Bunlar olimpiyat oyunları ve Dünya Kent Forumuydu. Bu iki devasa etkinlik Barcelonetta'nın Dünyada tanınmasına ve Avrupa' da ki şehirlerden farklı bir yapıya bürünmesini sağladı. Bu tanınırlığı iyi değerlendiren ve şehrin alt yapısı dâhil her şey yenilenme kararı aldı.

Kentsel yenileme yapılırken modern hayta uyum sağlayan ve uzun süre tekrardan bir yenileme gerekmeyecek bir proje modeli planlandı. Kent merkeziyle daha sıkı bir yapıya sahip Olimpiyat projelerinin yapılacağı, kamusal mekânların olduğu kıyı ve kentin bütünleşmesi hedeflendi. Liman bölgesine yeni, modern mimari dokunuşlarla barlar, müzeler, restoranlar ve sergi alanları eklendi. Bu sayede kent içinde insan sirkülasyonu sürekli olarak devam etti. Kendini soyutlamış bir limandan çıkıp Barselona ile bir bütünlük sağladı. Bu durum toplumdan açıdan daha sosyal, özgür ve turizm açısından zengin olan bir şehirde kültür alışverişini sağladı. Kendi içinde toplum açısından bakıldığında da kısıtlı sosyal imkânları olan bir kentten daha sosyal ve ergonomik bir planda daha fazla yeşil, açık olan bir yerleşim oluşturuldu. İnsanlara liman dışında yeni ekonomik kapılar açması da halkın daha mutlu ve adapte olmasını sağladı.

5.2.Rio De Janeiro

Rio de Janeiro 6,2 milyonluk nüfuzuyla Brezilya' ın ikinci büyük şehridir. Şehir fakir ve zengin sınıfın keskin hatları olduğu bir sınıfsal mahallerden oluşmaktadır. Klasik bir şehirleşme, göç örneği gibi milyonlarca kişi kendilerine daha iyi şartlar sağlamayı ümit ederek Rio de Janeiro' ya gelmişlerdir. 1980'lerde bu göç dalgası pozitif yönde bir ivme kazananmış, nüfus artışı iyice artmıştır. Kente gelenlerin birçoğu ekonomik sorunlar ile geldiğini göz önünde alındığında en ucuz barınma olana kendi evlerini inşa ederek sağladılar. Geçimlerini ise günlük işlerde anı kurtaracak ilerle hallettiler. Bu durum gecekondulaşmayı çok hızlı şekilde arttırdı.

Rio de Janeiro yaşayan nüfusun nerdeyse üçte bir nüfus gece konu mahallerinde yaşamaktadır. Burada yaşayanların şartlar çok kısıtlıdır. Hatta bu mahallerin yarısında elektrik, su gibi temel ihtiyaçların yanında kanalizasyon gibi alt yapılar dahi yoktur. Kanalizasyonun olmadığı ve çöplerin toplanmayan bir bölgede yaşamak zorunda halk büyük bir sağlık sorunuyla baş başa kalırken, ülke içinde büyük bir çevre kirliliği de yaşanmaktadır. Gecekondu bölgesinde bir plan olmaması beraberinde sosyal sorunlar çıkmasına da neden olmuştur. Gecekondu mahalle halkının ekonomik yetersizliği negatif yönde gelişen sosyal yaşam beraberinde kötü alışkanlıkları ve uyuşturucu çetelerinin artmasına neden olmuştur. Bu durum ülkenin en büyük ikinci şehrini yaşaması zor bir hale getirirken Brezilya içinde bu kadar kalabalık bir şehrin çeteleşmesi ülke sağlığı için sıkıntılıdır. Bu nedenler kentsel yenileme ve kentsel dönüşümün diğer uygulama nedenlerinin hepsi kullanılarak projeler oluşturmayı zorunlu hale kılmıştır.

Projeyi incelediğimiz zaman kentsel yenilmeden beklenen her şey yapmak istenmiştir. Su ve kanalizasyon sistemleri yenilenmiş olmayan yerlere yapılmıştır.

Hali hazırda olmayan şehir içi yolları ve halk meydanları yapılmıştır. Bölgede sosyal yaşam faaliyetleri sağlanacak alanlar kreş, eğlence ve spor merkezleri inşa edilmiştir. Bölgede çalışma yapılırken problemin asıl kökü maddi yetersizlik nedeniyle kötü şartlarda barınmak zorunda kalınması da düşünülmüştür.

Şekil 4 : Rio De Janeiro Kentsel Yenileme Öncesi Mahalle Örneği

Bu nedenle inşaatlara devlet desteği ve kredilerle ev sahibi yapılmıştır. Çevre kirliliği minimuma indirilerek hem Dünya hem de insan sağlığını düzeltilecek adımlar atılmıştır. Konfeksiyonlar, minikte olsa üretim yapan fabrikalar ve inşaat işleri ile iş olanakları sunulmaya gayret edilmiştir. İnşaat için uygun olmayan zemine yeşillendirme çalışmaları yapılmıştır. Kentsel yenileme dışında kentsel dönüşümün diğer bir başlığı olan soylulaştırmada proje kapsamında uygulanmış, genel olarak çevreye zarar veren topluluklar veya mimlenmiş sokaklar başka yerlere taşınmaları Brezilya hükümeti tarafından sağlanmıştır.

Rio de Janeiro projesinde yaklaşık 600 milyon dolarlık bir harcama yapılmıştır. Bunun büyük bir kısmını Brezilya hükümeti karşılarsa da 180 milyon dolarlık kısmı Inter Amerikan Bankası tarafından karşılanmıştır. Rio de Janeiro projesi üç ayrı etapta oluşmaktadır. İlk etap 300 milyon dolarlık bir yatırımla 1994-1998 yıllarında başlamıştır. Yapılan ilk etap projesinde 62 yerleşim alanı hem alt yapı hem üst yapı olarak yenilenirken en az 250 bin kişinin yaşam alanı ve ihtiyaçları en verimli şekilde kullanılacak şekli almıştır. Aynı şekilde ikinci etap uygulandığı zaman 106 yerleşim alanı yenilenirken 350 bin kişiye daha steril bir ortam sağlanmıştır. Üçüncü etap ile beraber gecekondü nüfusu en minimum seviyelere indirilip daha yaşanılacak bir Rio de Janeiro orta çıkmıştır.

Şekil 5 : Rio de Janeiro Kentsel Yenileme Sonrası Hali

Rio de Janeiro Brezilya için hem siyasi hem de ekonomik nedenlerle en önemli şehirlerdendir. Planlanan ve yapılan yenilemeler sayesinde yerel halkın yaşam kalitesi görülebilir bir seviyede artmıştır. Proje kapsamında yapılan yenileme, halkı yerel imkânlardan daha çok yararlanmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bazı kesimler soylulaştırma politikasıyla yapılan projeleri yanlış bulsa da ekonomik refah sağlansa dahi aynı mekân da eski düzeni kurmak isteyen topluluk dağıtılarak kalıcı bir huzur sağlanmaya çalışılmıştır. Proje sayesinde Rio de Janeiro halkının gecekonduları mahalleri yenilirken büyük bir kısmı ev sahibi olmuştur. Yenilenen mahallerde başka yerlere yapılan devlet destekli yer değiştirilen insanları saymazsak, ekonomik anlamda daha çok iş imkanı sunan, dinlerini rahatça yaşayan, eğitim olanakları artan ve ailesiyle daha sağlıklı bir yaşam sürececek sokakları olan komşular başlamıştır. Sosyal anlamda insanlar bu durumdan daha mutlu ve pozitif anlamda gelişen bir proje olmuştur.

6.ÜLKEMİZDE KENTSEL YENİLEME

6.1.İzmir Uzundere

İzmir'in Karabağlar ilçesi, Uzundere ve Yurtoğlu mahallerini barındıran bir projedir. 4 etaptan yapılmış olup 3 etabı bitmiştir. Uzundere klasik bir şehirleşme sorunu olan, ülkemizin doğusundan gelen ve alt yapı gibi önemli unsurlar çok dikkate alınmayan gecekondulardan oluşan sokaklardan oluşuyordu. Hem artan nüfusa konut stoku hem de alt yapısı yenilenim daha sağlıklı bir yaşam için bir proje planlandı. Proje 5393 sayılı Belediye Kanununun 73.maddesinden yararlanarak hazırlanmıştır. Uzundere projesi 32 ha. 1170 bağımsız bölüm barındıran bir alandan oluşmaktadır. Proje kapsamında 1. Etabı hızlı bir şekilde bitirme sağlanıp konut stoku yapılmak istenmiştir. Bu sayede diğer etaplarda İnsanlara evlerini erken teslim sağlanabilecektir. Uzundere projesinde yenileme, dönüşüm projesinde olduğu gibi yeşil alan ve sosyal-kültürel merkezler de eklenmiştir. İmar planı dâhil de mekânsal düzenlemeler ve peyzaj çalışmaları yapılmıştır.

Şekil 6 :Proje için Uzundere'de yıkıma hazırlanmış bir mahalle

Çocuk parkları, otoparklar ve parklar hayata geçirilmek istenmiştir. Uzundere projesi yakınlarında iş olanağı sağlayacak otel iş merkezleri kurulması da planlanmıştır. Günümüzde büyük kısmı biten projede bu konuda ne yazık ki istenilen iş merkezi, oteller iş gibi iş kapasitesi kısıtlı kalmıştır. Bunların yanında spor kompleksleri, sosyal anıtlar, pazar yeri ve ibadethane gibi insanların günlük ihtiyaçlarını karşılayacak yapılar uygulama içinde barındırılmıştır.

Şekil 7 : Uzundere Projesi 1.etap

Uzundere Projesinde 1.etap 2 adadan oluşmaktadır. İlk etap için yıkımların ardından proje hızla başlamış 308 konut ve 33 ticaret amaçlı kullanılacak yapı teslim edilmiştir. Proje ilk etap bitimiyle diğer etapların ön lansmanı olmuş, modern hayatın gerektirdiği otopark ve çocuk parkları ve minik sosyalleşme alanlarının örnekleri ortaya çıkmıştır. Projenin 2. Etabı da hızlı bir şekilde devam etmektedir. İnşaatın ve peyzaj çalışmalarının yüzde 90'ı tamamlanmıştır.

Uzundere proje kapsamında sağlıklı olmayan, deprem veya başka bir afet ile zarar görecektir konutların yıkılıp yenilenmesi dışında yenilenmiş bölgeye ayak uyduracak yeni bir alt yapıda ince bir şekilde düşünülerek planlanmıştır. Uzundere Kentsel dönüşüm Projesinde kamusal alanda yapılan yenilme projelerinde il kez kullanılması planlanan galeri sistemi uygulanacaktır. Galeri sistemi Avrupa'da hali hazırda yaygın olarak kullanılan bir sistemdir. Galeri sistemini uygulamak için İzmir'in ortak altyapı firmaları ve belediye beraber bir çalışma yapacaktır. AG ve OG elektrik hatları, fiber optik, içme suyu, kanalizasyon ve yağmursuyu hatları bir arada yapılacaktır. Sadece doğal gaz hattı hemen kapsülün dışına konumlandırılacaktır. Galeri sistemleri için ortak bir program kullanılacak ve müdahale yerleri belirlenecektir. Bu sayede Belirlenen noktalar için ayrılan girişlerden müdahale için teknik eleman girebilecektir. İzmir'in en büyük sorunu yamalarla dolu asfaltlar ve sürekli kazı çalışmaları minimum seviyelere düşecektir.

Şekil 8 : Galeri Sistemi

Aynı zamanda süreklilik sağlanacak ve kazı ve yol yenileme sırasında ortaya çıkan yüksek motorlu araç kullanımı ve petrol bazlı bitüm kullanılan yollar yapımında karbon israfı yapılmayacaktır. Kapsüller doğru mühendisler tarafından tasarlanır ve uygulanırsa gerektiğinde hatlarda büyütme hızı ve minimum riskle yapılabilir.

Uzundere projesinin tamamlanması sonucunda da 1232 adet konut ve 51 adet konut altı ticaret için kullanılacak bağımsız bölüm olacaktır. 250.000 metrekarelik inşaat alanında yeterli yeşil alan ve alt yapı ve sosyal tesislerle sağlıklı bir yaşam alanı sunulacaktır.

Şekil 9 : Uzundere Projesi Planlanan Görsel

Uzundere Projesi mahalle halkının ilk görüşmelerde yüzde 91 gibi büyük bir yüzdesinin olumlu baktığı bir projedir. Bu durum proje sonunda toplumsal etkiler incelendiği zaman en baştan pozitif yönde olacağına dair bir izlenim bırakmaktadır. Uzundere projesi daha sağlıklı, temiz ve alt yapısı sağlam bir mahalle oluşturmak istemiştir. İzmir’de yaşayan biri olarak bunu büyük bir ölçüde sağlamıştır. Yaşayan insanlar otoparklı düzenli bir yerde yaşamaktan mutlulardır. Proje kapsamında mülk sahiplerine başka ilçelerde değil aynı yerlerden ev verilmesi komşuluk ilişkilerini de bozmamış, sosyal yalnızlaşmayı da önlemiştir. Negatif bir yönü ise İzmir’in en kalabalık ilçesi olan Karabağlardır ve nüfus yoğunluğu en çok olan mahallerinden biri olan Uzundere ve Yurtoğlu mahallerinde sadece eski konut sakinlerine konut yapılmaktadır. Uzun dere proje bitiminde bölgede konut stoku yeterince olacak ve planlana gibi konutların dolumu sağlanırsa nüfus yoğunluğunun, trafiğin çok olduğu bir yer haline gelecektir.

6.2 Adıyaman Kentsel Dönüşüm Projesi

Adıyaman Kentsel Dönüşüm Projesi, kentsel dönüşümün bütün nedensel alt başlıklarını içeren bir projedir. Adıyaman şehrine baktığımız 1970'e kadar genel anlamda Anadolu'nun diğer kentleri gibi en fazla 2 katlı yığma ya da kerpiç evlerden oluşmaktaydı. 185 yılında Atatürk barajı yapılış sırasında baraj bölgesindeki yerlerin kamulaştırılması, bedellerin ödenmesi akabinde Adıyaman gibi kıt bir ekonomik kaynağın olduğu yerde ekonominin canlanması merkeze göç sağladı. Merkez ilçeye göçle beraber yeni yeni o zamanki yönetmelikle (şuan sağlıklı bakılmayan, nervürlü demir dahi kullanılmayan) apartman türü binalar ortaya çıkmaya başladı. Bunların ne yazık ki %70'i kadar ruhsatsızdı. Yani eski yönetmelik uyumundan ziyade, herhangi bir kuralı bağlı olmayan yapılarla dolu bir şehir merkezi oluşmuştu.

Şekil 10 : Adıyaman Kent Merkezinde Kentsel Dönüşüm Projesinin Uygulandığı Bölge

Adıyaman Belediyesi, kent merkezine 1985 yılından süre gelen göçler nedeniyle merkez bazı mahalleri yenilemek istemiştir. İlk olarak Mara ve Varlık mahallerini birde Musalla, Ulucami ve Alitaşı Mahallerinin bazı kısımlarını projeye dâhil etmiştir. Bu beş mahalle ile toplamda 61 ha'lık bir bölge proje kapsamında belirlenmiştir. İlk aşamada 2007 yılında belediye meclisine proje kapsamlı şekilde sunulmuştur. 2009 yılında ise kamulaştırma ve yenileme çalışmasına onay çıkmıştır.

Adıyaman şehir merkezinde ilk kentsel dönüşüm projesi 5 ha'lık bir alan olan Musalla ve Mara mahalleri arasındaki eski adı Marangozcular Çarşısı olarak geçen yerde başlamıştır. İlk projeyi belediye ve TOKİ ortaklaşa gerçekleştirmişlerdir. Belediye konutların yanında yeşil alan ve yol genişliğini arttırmak için emsal arttırmaları yaparak projeye devam etme kararı almıştır.

Adıyaman projesi kapsamında 1 adet ticaret merkezi, 10 dükkân ve 11 bloktan oluşan 363 konut ve 10 dükkân planlanmaktadır. Altyapı çalışmaları ve çevre düzenlemeleri de atlanmadan projeye Temmuz 2012 yılında başlanmıştır. Temmuz 2014 yılında planlandığı gibi proje teslim edilmiştir. Bu 5 ha'lık alandaki kentsel yenilemede projesindeki asıl amaç afet nedeniyle zarar görme ihtimali olan yapıların yıkılması ve yeni sağlam bir konut stoku oluşturmaktır. En uygun bölge burası tespit edilmiş ve bu noktadan başlanılmıştır.

2015 yılında Adıyaman'nın Mara, Musalla ve Ulucami Mahallerinde yine belediye ve TOKİ'nin ortaklaşa yürüteceği üç etaptan oluşan bir dönüşüm projesine başlatıldı. Bu proje kapsamında toplam 41 ha'lık bir alan belirlendi. Kentsel dönüşüme Mara Mahallesi sınırlarında riskli bölge olarak kabul edilen 8,5 ha'lık bir alan acele kamulaştırılarak Projeye başlandı. Mara Mahallesiindeki sağlıksız, çürük binalar afet riski taşıyan yapılar modern şehircilik anlayışına göre TOKİ tarafından planlanmıştır.

Şekil 11 : Mara Mahallesinden Eski ve Yeni Planlan Görsel

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Adıyaman Belediyesi ile beraber 31 adet kentsel dönüşüm projesi planlanmıştır. Proje kapsamında 2021 verilerine göre 4781 konutun 2355 tanesi teslim edilirken 2426 âdetini ise inşaatı devam etmektedir. TOKİ ve belediyeden edinilen bilgilere göre sosyal hayatın devamlığı için gerekli olan alt yapılar, çevre düzenlemeleri, peyzaj çalışmaları da yapılmıştır. Okulların 3 tanesi bitmiş durumdayken 1 tanesinin imalatına devam edilmektedir. 4 adet ticaret

merkeze ve 1 adet cami ve sosyal merkezlerin inşası bitmiş, planlanan son camide bitmek üzeredir.

Adıyaman merkezde yeniden düzen kurulmaya çalışılmaktadır. Bu düzen sayesinde merkez ilçe halkı daha çok yeşil alan ve sosyal alan sahibi olurken, en önemli ihtiyaçları barınmada en sağlıklı hale gelmiştir. Deprem öncesinde Merkez ilçe halkıyla konuşulduğunda altyapıların yenilendiği daha geniş yolların olduğu bir çalışmadan hoşnut olunduğu, eğitim için gerekli okul ve materyaller daha kolay ulaşıldığı için hem çocukları hem de kendilerinin mutlu olduklarını söylemişlerdir.

7.SONUÇ

Kentsel yenileme modern hayatla beraber büyük şehirlerde kaçınılmaz bir son haline gelmiştir. Kentsel yenileme planlaması ve uygulaması ekonomik ve çevresel faktörleri barındıran ince düşünülmüş projelerdir. Yenileme sırasında bölgenin ekonomik açıdan hangi sektörde daha güçlü olduğu (turizm, sanayi, liman vs.) bilinmeli, güçlü iş kolunu daha faal hale getirmek için bir çalışma yapılmalıdır. Yenileme projelerinin birçoğu plansızlık ve depreme dayanıklı bina rezervlerinin olmaması nedeniyle yapılmaktadır. Yeni konut rezervleri planlanırken zemin etütleri doğru yapılmalı uzun süre kullanılabilir, sürekliliği olacak binalar tasarlanmalıdır. Bu nedenler proje aşamasında mutlaka işin ehli ile çalışılmalıdır.

Kentsel yenileme sırasında hem maliyeti düşürmek hem de çevreye en az zararı vermemiz lazım. Yıkılan binalardaki kullanılabilen, geri dönüşümünü sağlayabileceğimiz her materyali mutlaka kullanmalıyız. Geri dönüşümü sağlanacak metal, alüminyum vb. ürünleri direkt olarak geri dönüşüm için yollarken, bina yıkımından sonra ve ya kazı sırasından sonra çıkan ürünleri geri dolgu, park ve bahçelerin tesviyesinde kullanmalıyız. Doğru dayanım sonuçları elde edildikten sonra çıkan molozları agrega olarak kullanılmalı, proje alanında sökülen asfalt varsa belediyenin kullanması için kırık (parça-kırıntı) asfalt olarak belediyelere verilmelidir. Yenilenen projelerde Türkiye’ de kullanılmasa dahi hem çevre dostu hem de güncel olan yöntemler seçilmelidir. Bunlardan bir tanesi altyapılar için galeri sistemidir. Uzundere kentsel dönüşüm projesinde de incelediğimiz galeri sistemi, aynı anda birçok alt yapı sistemini tek bir noktada toplayarak ulaşımı kolay hale getirmektedir. Bu durum hem çalışma kolaylığı taşırken hem de sürekli kazı ve karbon ayak izi çok yüksek olan bitümlü malzeme kullanılmadığı için karbon ayak izi oranını düşürmektedir.

Kentsel yenileme sırasında proje kapsamında ekonomik yeni kapılar açacak binalar, merkezlerde planlanmaktadır. Bu durum yerel halkın ekonomik olarak biraz daha rahatlamasını, kendi içlerinde bir ticaret sağlamayı ön görmektedir. Ekonomik açıdan yapılan bir yenilik halkı mutlu etmekte, kentsel yenilemeyi olumlu görmelerini sağlamıştır. Küçük şehirlerde, Adıyaman'da olduğu gibi kentsel dönüşüm, yenileme projeleri kapsamında sadece ekonomik değil eğitim olanağı kısıtlı, okullara ulaşımın zor olduğu merkezlerde okul inşaatları da yapılmıştır. Eğitim olanağı sağlanan gençler, özellikle okul uzak diye eğitim olanağı elinden alınan genç kızlar, okulla devamlılığı sağlanmıştır. Okullara ulaşımın kolay olması velileri ekonomik anlamda rahatlatırken, öğrencileri sosyalleştirmiş ve bilgiye ulaşımı daha kolay hale getirmiştir.

Kırsaldan ekonomik güç kazanmak için gelen ancak beklentisini karşılayamayan, akabinde gecekondular yaparak düzensiz gecekondular mahallerini oluşturmuşlardır. Bu oluşan gecekondular mahallerinin birçoğu kaçak yollarla ve izinsiz olarak yapılmıştır. Bu mahallerin genelinde altyapı sorunlu hatta Rio de Janeiro şehrinde gördüğümüz gibi alt yapı yoktur. Altyapı eksikliği çevre kirliliğini ve sağlıksız bir yaşamını beraberinde getirmektedir. Kentsel yenileme ile beraber daha temiz, altyapısı olan, su basmayan ve genç, dinamik konutlardan oluşan mahalleler oluştu. Proje kapsamında devlet daireleri de yapıldı. Bu durum devlet daireleri ile iş olan insanların işlerinin hızlanmasını sağladı. Planlı bir bölgede yaşanılmaya başlanıldığı yerel yönetim imkânlarından, haklarından daha çok yararlanabilmeye başlandı.

Genel olarak kentsel yenilemenin toplumdaki etkisine baktığımız zaman eğitim ve ekonomiyi geliştirecek planlamalar, binalar yapıldı. Eğitime ulaşım kolaylaştı. Yerel yönetime, sağlık ve temizlik imkânlarından yararlanmaya başlandı. Halk atıl haldeki sokaklardan kurtulup modern hayata uyum sağlayan konutlarda yaşamaya başladı.

KAYNAKLAR

- Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 37, Nisan 2021.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1501783>
- Demir, E. (2000). "Adıyaman Şehrinin Yerleşimi, Nüfusu ve Ekonomik Yapısı." Türk Coğrafya Dergisi, S.42, 115-144. İstanbul.
- Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Journal of the Chamber of City Planners Union Of Chambers Of Turkish Engineers and Architects, 2006/2 ISSN 1300-7319 Sayı: 36.
https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/edebb6e872f539b_ek.pdf#page=155
- Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Başarılı Dünya Örnekleri: Danbara, Solidere, Rio De Janerio, Ahmet Hamdi AYDIN, Ömer ÇAMUR sy.61-63.
<http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/download/article-file/227175>
- <https://www.argeniva.com.tr/kentsel-donusumde-sosyal-uyum-ve-toplumsal-katilim/>
- <https://kentseldonusum.izmir.bel.tr/tr/Projeler/13/21>
- https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/file/KENTSEL_DONUSUM/konut_proje/uzundere_55mb.pdf
- <https://www.yapifikir.com/kentsel-donusumde-kultur-ve-sanatin-toplumsal-etkileri/>